

Behov for en ny landboreform?

Brandt, Jesper; Christensen, Andreas Aagaard; Svenningsen, Stig Roar; Ritter, Eva; Nielsen, Signe Svalgaard ; Tjørring, Lise ; Kristensen, Lone; Olafsson, Anton Stahl; Laustsen, Lars Kristian ; Ovesen, Claus Helweg; Hemmingsen, Felipe; Caspersen, Ole Hjort

Published in:
Jord og Viden

Publication date:
2011

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):

Brandt, J., Christensen, A. A., Svenningsen, S. R., Ritter, E., Nielsen, S. S., Tjørring, L., Kristensen, L., Olafsson, A. S., Laustsen, L. K., Ovesen, C. H., Hemmingsen, F., & Caspersen, O. H. (2011). Behov for en ny landboreform? *Jord og Viden*, 156(12), 14-16.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

JORD & VIDEN

22. SEPTEMBER 2011 • ÅRGANG 156

12

Animal Science

- med afsæt i den traditionelle
agronomuddannelse

Side 4

8

NETVÆRK

11

LØNSTATISTIK

14

LANDSKABER

Behov for en ny landboreform?

Dansk Landskabsøkologisk Forening sætter fokus på forholdet mellem landskab og arealanvendelse, og vi vil gerne ansøre til en gentænkning af planlægningen, forvaltningen og brugen af det åbne land. Det er vores opfattelse, at både landskabet og variationerne i betingelserne for arealanvendelse - siden landboreformen i slutningen af 1700-tallet - er blevet stadigt mere tilsidesat. En del af de nuværende miljø-, landskabs- og arealanvendelsesproblemer knytter sig til denne manglende forbindelse mellem landskab og arealanvendelse

■ TEKST: JESPER BRANDT, ANDREAS AAGAARD CHRISTENSEN, STIG ROAR SVENNINGSEN, EVA RITTER, SIGNE SVALGAARD NIELSEN, LISE TJØRNING, LONE KRISTENSEN, ANTON STAHL OLAFSSON, LARS KRISTIAN LAUSTSEN, CLAUD HELWEG OVESEN, FELIPE HEMMINGSEN OG OLE HJORT CASPERSEN

Er der behov for en ny landboreform i Danmark? Det spørgsmål skal efter vores mening tages op til debat, som en naturlig følge af de iøjnefaldende forandringer, der er sket i anvendelsen af vore landskaber siden de seneste landboreformer - hvis indflydelse stadig er markant på landskaberne.

Dengang var landboreformernes omlægning af retten til landskabet og dets anvendelse et spring fremad imod en mere ligeværdig og produktiv disponering af ejerskab, produktion og bosætning i landskabet. Men de rammer, som reformerne for 200 år siden skabte for landskabsudnyttelsen, er i dag i vid udstrækning blevet til et problem for udnyttelse og forvaltning af landskabet, som kan modsvare de behov, der udvikler sig i det moderne Danmark. Der er derfor brug for en nytænkning af landskabets anvendelse for at sikre en bedre balance mellem produktion, natur, rekreation, bosætning, vandressourcer, energi og transport i de meget forskelligartede landskaber, vi lever i.

En sådan balance kan i vore øjne bedst opnås ved en øget grad af arealanvendelsesmæssig tilpasning til de muligheder og særtræk, som vore forskelligartede landskaber indeholder. Derigennem kan en økonomisk rationel arealanvendelse forenes med hensynet til de mange komplekse miljømæssige, rekreative og sociale funktioner, som landskabet i stigende udstrækning skal

tilgodese. Vi forestiller os, at en sådan tilpasning kan fremmes gennem en reform af den planlægningsmæssige og retslige organisering af rettigheder og pligter i landskabet, hvilket må understøttes af en revision af den gængse opfattelse af arealforvaltning som fordeling af territorier til enkeltformål.

Det kan foregå gennem overgang til en forpligtende afvejning af interesser inden for en flersidig arealanvendelse, hvor der lægges vægt på en inddragelse af og tilpasning til de potentielle serviceydelse, som landskabet og de dertil knyttede økosystemer er i stand til at stille til rådighed.

Brug for øget samspil

Ved Landskabsøkologisk Forenings årsseminar i oktober lægger vi op til debat. Landbrugere, forskere, planlæggere og landskabsforvaltere vil få mulighed for at tage stilling til behovet for en ny landboreform. Foreningen vil være tilbageholdende med at fremføre konkrete forslag til en fremtidig landskabspolitik, men vi vil udbrede kendskabet til de økologiske og sociale sammenhænge, der gør sig gældende i landskabet. Vi vil påpege de forbindelser, der er mellem de forskellige former for arealanvendelse, deres placering i landskabet og adgangen til landskabet og de forskellige funktioner, det kan tilbyde: Forhold, som det i stigende udstrækning er nødvendigt at tage hensyn

til og koordinere i planlægningen, forvaltningen og brugen af det åbne land.

De temaer, der trænger sig stærkest på i debatten om en reform af brugen af vore landskaber, er knyttet til et behov for øget samspil mellem landbrugets anvendelse af landskabet til produktion af fødevarer, den rurale befolknings rekreative og bosætningsmæssige anvendelse af landskabet, og samfundets behov for vedvarende landskabsmæssige ressourcer i form af fx rent drikkevand, energi, råstoffer, natur og tilhørende biodiversitet samt transportkorridorer. Det vil kræve et forpligtende samarbejde mellem lods ejere og øvrige interessenter at løse de konflikter, der knytter sig hertil.

På landboreformernes tid var intensiveringen af arealanvendelse til enkeltformål på de udskiftede arealer et stort økonomisk fremskridt og bidrog også generelt til bedre sikring af en række naturressourcer, der var blevet udpint under den tidligere arealanvendelse. Men den stadigt mere intensive udnyttelse siden da har haft store landskabelige sideeffekter. Gennem omfattende dræning, udretning af vandløb, brug af kunstgødning og inddragelse af stadig mere marginale arealer blev størstedelen af landskabet omdannet til produktionsflader for en intensiv landbrugsproduktion, mens andre sider blev nedprioriteret.

De omfattende erfaringer med en fælles flersidig udnyttelse af landskabet og dets

forskelligartethed, der havde kendetegnet tiden før udskiftningen, blev i vid udstrækning glemt. En fornyelse af sådanne principper for flersidig udnyttelse af landskabets ressourcer kræver i vore øjne en landboreform, der kan etablere rammerne om beslutningsprocesser lokalt og nationalt, hvor landskabets samlede funktionsportefølje inddrages ligeværdigt i den konkrete planlægning.

Sådanne tiltag vil næppe kunne undgå at berøre gældende opfattelser af ejendomsretten. Det vil fx formentlig medføre et behov for, at forvaltningen af ejendomsretten i det åbne land i det mindste kommer til at svare til de opfattelser, der gør sig gældende i forbindelse med forvaltningen af byområder. Samtidig vil det også berøre lovgivning og forvaltning af befolkningens rettigheder for adgang til og brug af landskabet. Og endelig må der tages stilling til, hvordan der kan opbygges levende og forpligtende lokale fællesskaber på landskabsniveau, der kan varetage koordinering af mulighederne for en flersidig brug af landskabet samt løsning af de tilknyttede sociale og miljømæssige konflikter.

Reform af landskabets opdeling og anvendelse

Som bekendt ændrede landboreformerne landets udseende og brugen af de danske landskaber. Selv da den begyndende industrialisering i sidste del af 1800-tallet trak en stor del af befolkningen ind til byerne, steg befolkningen i landdistrikterne og fortsatte et langt stykke ind i 1900-tallet. Det skyldtes bl.a. husmands-udstykningsne, der yderligere bidrog til at intensivere landbrugsdriften og fastholde et varieret landskabslandskab.

Landskabet omkring Fårdrup vest for Flakkebjerg, Vestsjælland.

Landskabets økologi spiller en stigende rolle for arealanvendelsen og bør inddrages i planlægning og forvaltning overalt i landet. Udviklingen i denne typiske stjerneudskiftede landsby kan tjene som eksempel: Det intensive industrielle landbrug koncentrerer sig på de centrale højbundsjordene i zone I, hvor markstørrelsen øges, og hvor småbiotoper, stier og markveje stadig afvikles. I de marginale, typisk lavtliggende områder på grænsen til de omliggende ejerlav, der ofte er udlagt som amtslige grønne spredningskorridorer, erstattes de tidligere husmandsudstyknings- og landarbejderboliger af beboere med byerhverv, hvor en stor variation i relativt ekstensive deltids- og hobbylandbrug, lysteje-domme, jagtinteresser mv. skaber øget småbiotop-indhold og stor variation, men ikke nødvendigvis øget tilgængelighed. Hvordan sikres det, at korridorerne ikke reelt bliver lukkede baghaver for byboere og deres heste? Hvordan sikres det, at gødning og pesticider fra det intensive landbrug på højbundsjordene i zone I ikke udvaskes til zone II med faldende vandkvalitet og biodiversitet til følge? Midt i den landbrugsindustrielle zone I ligger den gamle landsby, isoleret fra naturudbuddet i zone II. Hvordan sikres kvaliteten af en sådan landsby, der alt afhængig af de lokale forhold kan ende som et attraktivt sted for bosætning eller som en 'skodby' for socialt udstødte? Differentieringen i landskabet er stor, og planlægning og en samarbejdende forvaltning er afgørende for at kunne mobilisere de økosystemfunktioner, der skal danne grundlag for en attraktiv bosætning og en bred, hensigtsmæssig landskabsanvendelse.

Reformernes afgørende betydning for landskabet skyldtes ikke mindst omlægningen af ejerskabsstrukturen, og de principper for ejerskab og ansvar, der blev fastlagt dengang, er stadig grundlaget for organiseringen af vores arealanvendelse i dag. Men inden for de seneste 50 år har landskabsudnyttelsen i det åbne land forandret sig voldsomt. Omfattende strukturrationaliseringer i landbruget har ført til et stærkt fald i den landbrugsaktive befolkning, og trods de stadigt stigende bedriftsstørrelser har landmænd i vid udstrækning måttet supplere med indtægter fra byerhverv. I ca. halvdelen af landet er bybefolkningen i vid udstrækning begyndt at bosætte sig i ledige bygninger i det åbne land, mens tomme bygninger er et stigende problem i områderne længst fra de store byer og i de mest landbrugsintensive egne.

Samtidig har befolkningens forventninger til vore landskaber ændret sig kraftigt - bl.a. som følge af den infrastrukturelle udvikling og bilismen. Dette har ført til en række konflikter mellem grupper af interessenter i landskabet, og derfor må forvaltningen af det åbne land i stigende udstrækning betragtes i et bredere flersidigt perspektiv. Der er mange legitime interesser at tilgodese for at kunne få opfyldt ikke blot bybefolkningens behov for fødevarer, men også for natur, miljø og rekreation.

Miljødebatten i de seneste årtier af forrige århundrede er et eksempel på et moderne flersidigt arealanvendelsesbehov. Men mens denne debat skabte større interesse og forståelse for de mange nye forvaltningsmæssige behov, også blandt landmændene, har udviklingen i de seneste ti år snarere

været præget af en stadigt mere åben konflikt mellem de nye urbane behov og det produktive industrielle landbrugs ønsker om ekspansionsmuligheder og lempelse af de stigende krav til miljøregulering. Denne konflikt udspiller sig i landskaber, der hænger sammen i landskabsøkologiske helheder (jf. figur), hvor intensivt industrielt udnyttede landskaber, der typisk ligger på højbundsjordene, kan skabe udvaskningsproblemer for de mere ekstensivt drevne fritids-, deltids- og alternative driftsformer.

Midt på de intensivt drevne arealer ligger de historiske landsbykerner, der mister deres attraktionsværdi, fordi de er afskåret fra naturværdierne på de mere ekstensivt drevne arealer. Den sociale, økonomiske og økologiske organisering af landskabet, som landbrugssamfundet og landsbyerne repræsenterer, ser således ud til langsomt at glide os af hænde for at blive erstattet af nye former for organisering af landskabet.

Der er derfor behov for en reform, der kan understøtte en forbedret anvendelse af vore landskaber, der modsvarer samfundets behov og landskabernes muligheder. En landboreform er ikke en spontan proces, der forløber af sig selv, men er tværtimod præget af en grundlæggende tro på og vilje til en samlet planlægning og koordinering af den nødvendige indsats. Landboreformerne for 200 år siden var i høj grad et resultat af oplysningstidens tro på videnskaben og rationalismen, og historien har vist styrken i denne tro på fornuft og planlægning: Landboreformerne fungerede i praksis! Ud fra samme rationale og planlægning må vi også i dag konstatere, at der igen er behov for fornyelse af rammerne for landskabsudnyttelsen.

Landbrugets vigende betydning som socialt system

De seneste 50 års voldsomme strukturrationalisering i landbruget har ikke blot medført, at landbrugserhvervet er blevet underlagt stadigt mere vanskelige finansielle forhold. Det har også påvirket de sociale og kulturelle perspektiver for det fremtidige landbrug: Der er blevet langt til naboen og til skolen. Et velfungerende familieliv inden for det aktive landbrug kræver stærk motivation og en meget aktiv indsats for at kunne indpasses i en moderne hverdag.

Selv om intensivt landbrug fortsat lægger beslag på størstedelen af vore landskaber, spiller landbruget en stadigt mindre rolle for samfundsøkonomien. Både arbejdsstyrke og tilvækst i produktionsværdi i landbruget udgør kun nogle få procent, som alle danske skatteydere bidrager til med støtte i milliard-

Den omfattende urbanisering, den forbedrede infrastruktur og den øgede fritid har betydet, at mangfoldige andre behov for anvendelse af vore landskaber har udviklet sig og fået stigende betydning.

klassen gennem landbrugsordningerne. Samtidig har den omfattende urbanisering, den forbedrede infrastruktur og den øgede fritid betydet, at mangfoldige andre behov for anvendelse af vore landskaber har udviklet sig og fået stigende betydning.

Det danske landskab har historisk udviklet sig som et kulturlandskab med stor vægt på landbruget, og trods den stadigt vigende økonomiske betydning vil der også fremover være bred opbakning til den fortsatte vægt på en landbrugsmæssig udnyttelse. Men et fortsat intensivt landbrug, der udelukker andre landskabelige hensyn i tilrettelæggelsen af arealanvendelsen, er generelt set ikke vejen frem i forvaltningen af vore landskaber. Det vil skabe øgede problemer og konflikter og betyde en samlet set dårligere udnyttelse af vore landskaber end en strategi for anvendelsen af vore landskaber, der er baseret på flersidig udnyttelse og hensyn til de mange forskellige landskabsfunktioner.

Der er dog også undtagelser fra denne tendens. Det gælder fx arealanvendelsen på mange tidligere hovedgårdsjorder, hvor traditionen for en flersidig landskabstilpasset arealanvendelse fortsat er blevet holdt i hævd på de klassiske godser helt op til vore dage.

Der er behov for en reform, som kan sikre, at ikke bare landbrug, men også at de mange andre muligheder for anvendelse af vore landskaber kan imødekommes gennem en stadigt mere flersidig udnyttelse af de begrænsede landskabsressourcer, der står til vores rådighed.

En landboreform for hele samfundet

Det danske landskab er et planlagt landskab. Men siden landboreformerne har der været en tendens til at se landskabet fra et skrivebord, som en flad kortplan, hvor are-

Dansk Landskabsøkologisk Forenings 19. årsmøde

BEHOV FOR EN NY LANDBOREFORM?
Hvordan kan en landboreform sikre smukkere, nyttigere og mere bæredygtige landskaber?

Torsdag den 27. oktober 2011 kl. 9-16
Festauditoriet på KU LIFE

Program, oplæg og tilmelding på
DLFs hjemmeside:
www.landskabsoekologi.dk

aler kunne fordeles ud fra geometriske principper uden indbyrdes sammenhæng.

Men det danske landskab er ikke fladt! Det består af komplekse og indbyrdes forbundne økologiske helheder, der hænger sammen i forskellige rumlige skalaer. Vore landskaber fungerer samtidigt som fysiske rammer for menneskers daglige økonomiske og sociale liv. Disse sammenhænge skal med i udviklingen af brugen, forvaltningen og planlægningen af vore omgivelser, hvis en bæredygtig arealanvendelse, der modsvarer fremtidens krav, skal sikres.

Danmark har i 2003 tilsluttet sig den Europæiske Landskabs Konvention. I den forklarende tekst til konventionen beskrives behovet sådan (§23):

‘Landskabet er nødt til at blive et mainstream politisk anliggende, fordi det spiller en vigtig rolle for velfærden hos europæerne, der ikke længere er indstillet på at tolerere ændringer i deres omgivelser, der følger af teknisk og økonomisk udvikling, som de ikke har nogen indflydelse på. Landskabet er et anliggende for alle og indbyder til demokratisk behandling, særligt på det lokale og regionale niveau’.

Vi har alle krav på landskabet!